

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-49>

**STUDY OF FLUCTUATIONS OF THE CONCEPT OF
«MENTALITY» IN MODERN HUMANITIES: PHILOSOPHICAL,
PSYCHOLOGICAL AND LINGUISTIC ASPECTS**

**ДОСЛІДЖЕННЯ ФЛУКТУАЦІЇ ПОНЯТТЯ «МЕНТАЛЬНІСТЬ» В
СУЧАСНІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ,
ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Shvets Yu. V.

*Postgraduate Student at the Department
of Ukrainian Language and Language
Training for Foreigners,
I. I. Mechnikov Odesa
National University
Odesa, Ukraine*

Швець Ю. В.

*аспірантка кафедри української мови
та мовної підготовки іноземців,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Питання менталітету завжди цікавило українських та зарубіжних науковців, оскільки «прямо, або опосередковано, через поняття колективної свідомості, національного характеру і національної ідеї, ментальність визнавалась константою людського мислення, своєрідним стрижнем історичного процесу» [1, с. 21]. Як відомо: «Ментальність – це інтелект, розумові здібності, психіка, психічний склад. Образ мислення, загальна духовна налаштованість, установка індивіда або соціальної групи до навколишнього світ» [9], тому дослідження цієї проблеми експлікує глибинні знання про народ та зародження чи формування його фольклору, вірувань, багатовікових традицій та культури загалом. Поняття «менталітет» і «ментальність» мають міждисциплінарний характер, проаналізуємо обґрунтування сутності цих термінів у філософському, психологічному, лінгвістичному аспектах. Феномен ментальності висвітлено у працях сучасних українських філософів, а саме: О. Штепа наголошує на сукупності свідомого та підсвідомого, що ідентифікує відчуття, цінності й традиції певного етносу: «Феномен ментальності можна визначити як систему психологічних доміант сукупності індивідів певного етносу, що проявляється в їх свідомій діяльності. У той же час менталітет являє собою сукупність свідомих та підсвідомих символів, що практично не проявляються в повсякденній діяльності людини» [10, с. 229]. М. Колотило, досліджуючи природу українського менталітету, зазначає,

що на формування специфічних ментальних рис українського народу впливають взаємостосунки влади та суспільства, оскільки «перебування українського суспільства в перманентній кризі, що своїм корінням сягає значно давніше часу початку сучасної війни, актуалізує велику кількість рефлексій щодо фундаментальних причин цього стану. Як правило, роздуми супроводжуються констатацією хронічних проблем у взаємодії влади та громади, супроводжуваних державним активізмом та пасивністю інституційно слабкого громадянського суспільства», що неодмінно рефлектує зародження феномену національного менталітету [7, с. 74]. Водночас філософ розмежує поняття «менталітет» й «ментальність», обґрунтовуючи різницю у визначенні сутності цих суджень: «Менталітет є множиною когнітивних, емотивних і поведінкових стереотипів етносу, народу, нації, а ментальність – мисленнєвим, чуттєво-емоційним інструментарієм осмислення індивідом, соціальною групою, нацією всієї повноти навколишньої дійсності; ментальність за своїм змістом є більш гнучкою та сприйнятливою до трансформації, оскільки фіксує функціонально-динамічні аспекти людського досвіду, тоді як менталітет позначає змістові сторони такого досвіду» [8, с. 68]. Враховуючи вищезазначені міркування, можна зробити висновок, що феномен ментальності у філософському контексті виокремлено, як прикмету національного характеру, що формується впродовж віків та однаково зберігає свою неповторність та значущість для культурного надбання певного народу. Менталітет є духовною скарбничкою традицій, впадобань, світогляду та світосприйняття народу, віддзеркаленням його кругозору й переконань, що відкладаються у національній свідомості. Дослідження поняття менталітету дістало розголосу серед відомих сучасних українських учених-психологів. Так, І. Данилюк вказує на важливість вивчення поняття ментальності та етноментальності, що дає можливість розшифрувати коди національної системи понять та установок, а також етнічної поведінки народу: «Менталітет транслюється в усі сфери життєдіяльності і постає одним з найінформативнішим пояснювальним чинником. Він виявляється як певний соціально-психологічний стан суб'єкта – етносу, нації, громадян, який утворився в результаті засвоєння індивідом домінуючих цінностей і комплексу настанов, опосередкованих системою суспільних відносин, внаслідок історичного впливу етнічних, соціально-економічних та політичних умов» [4]. Необхідно згадати і той факт, що ментальність є активатором формування цінностей та специфічних етнічних рис народу, його поглядів та світосприйняття: «Своєрідна ментальність народу служить

імпульсом для актуалізації фіксованих етнонаціональних установок, ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності, які існують у нерозривній єдності» [5]. Зрозуміло, що вивчення питання менталітету дає змогу обґрунтувати глибинний рівень психології українського народу, віддзеркалити індивідуальні та суспільні звички, обряди, а також уміння приготування їжі та способу її поглинання, що і є прикладом багатоміскової харчосмакової традиції українців: «Менталітет як форма виявлення групової свідомості відіграє важливу роль в збереженні єдності та цілісності. Враховуючи психологічні, історичні, географічні та культурні особливості менталітету, можна знайти пояснення специфіки світосприйняття та поведінки українського народу» [3, с. 48]. Узагальнюючи сказане, є всі підстави стверджувати, що дослідження поняття ментальності на психологічному підґрунті експлікує національне світосприйняття, визначає вектор мислення індивідуума і колективу, узагальнює ступінь освіченості та культурного надбання народу, виявляє його культурні орієнтири та цінності. Визначення поняття менталітету в лінгвістичному аспекті неможливе без усвідомлення потужного зв'язку між такими категоріями як мова та культура народу: «Самостійним об'єктом аналізу при вивченні менталітету виступає мова, як універсальний засіб зберігання, формування та подання знання... У лінгвістичних дослідженнях нерідко спостерігається отождолення менталітету і мови, обґрунтовується пріоритет мовної ментальності» [1, с. 25], тому виникає важливість аналізу поняття лінгвоментальності у працях сучасних філологів. За словником термінів міжкультурної комунікації Ф.С. Бацевича відомо, що «лінгвоментальність – це вияв у категоріях етнічної (національної) мови національної ментальності. Сприяння певній національній лінгвокультурній спільноті світу, яке її оточує, між категоріями рідної мови» [2]. Вивчення цього сегменту лінгвістики дозволяє досягнути широту прадавніх звичаїв та мовних особливостей народу, що віддзеркалює його неповторне культурне надбання. Питання національної пам'яті, унікальності ментальних рис культури, традицій, мови народу століттями цікавили як українських, так і зарубіжних учених. У межах сучасних лінгвоментальних розвідок учені досліджують витoki та перспективи цього сегменту гуманітаристики, а також обґрунтовують поняття особистісної лінгвоментальності (Т. Ковалевська), активно порушують такі проблеми як: вивчення особливостей української лінгвоментальності та доведення того факту, що «активне використання слів-предикатів кінестетичної системи в конструюванні сугестогенних текстів не лише уможливить значне

підвищення їхнього впливового ефекту, а й дозволить оптимізувати побудову дискурсів, орієнтованих на сприйняття представниками української лінгвоментальності» (А. Ковалевська) [6], з'ясування лінгвоментальних особливостей інвектив в українській мові (С. Форманова), обґрунтування особливостей вербалізації етномовної свідомості особистості у межах її лінгвоментальних рис (Т. Агібалова), дослідження праймінгу і його лінгвоментальної сутності як імпліцитного лінгвального механізму (Л. Шнуровська), здійснення когнітивно-семантичного аналізу одиниці концептуальної картини світу як важливого складника української лінгвоментальності (Е. Боєва). Отже, з огляду на вищезазначені роботи можна узагальнити, що вивчення питання лінгвоментальності екстеріоризує надважливий зв'язок мови та культури народу, саме це поєднання віддзеркалює багатотомкові етнічні риси: традиції, обряди, вірування, звичаї, оскільки мова є експлікатором ментальних особливостей певної нації, що і відрізняє її серед великої кількості інших, ідентифікує національну унікальність, своєрідність та неповторність.

Література:

1. Балтаджи П.М. Поняття «ментальність» у сучасних наукових дослідженнях. URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1144/Baltadji.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com>
3. Гресько В.В. Менталітет як основний психологічний чинник збереження та розвитку українського суспільства. Психологічні науки. Наук. вісник Харківського державного університету, 2017. С. 44–48
4. Данилюк І.В. Менталітет як провідна етнопсихологічна характеристика. URL : <http://kspodn.onu.edu.ua/index.php/kunena/sektsiya-2-fundamentalni-ta-prikladni-psikhologo-istorichni-doslidzhennya-v-zagalnij-sotsialnij-ta-etnichnij-psikhologii/225-mentalitet-yak-providna-etnopsikhologichna-karakteristika>
5. Данилюк І.В., Предко В.В. Психологічні особливості вияву етнонаціональних установок у взаємозв'язку з ціннісними орієнтаціями та етнічною ідентичністю українців URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_1/10.pdf
6. Ковалевська А.В. Лінгвоментальні аспекти перцепції рекламних текстів. URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/>

11300/6901/%d0%9a%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d0%b5%d0%b2%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Колотило М.О. Українська ментальність: блукання лабіринтом і помічна нитка Аріадни. Філософські обрії сьогодення : збірник наукових праць. Херсон : ДВНЗ «ХДАУ», 2018. С. 78–81.

8. Колотило М.О. Ментальність і менталітет. Онтологічний статус та антропологічні виміри. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11737/Kolotylo%20M.%20O..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

9. Тлумачний онлайн-словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua>

10. Штепа О.О. Сутність феномену ментальності в науковому та філософському дискурсах. Філософські обрії: Наук.-теорет. журн. Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Вип. 42. К.; Полтава, 2019. С. 227–231.